

NOTY*

Wojciech Wrzesiński, *Sąsiad. Czy wróg? Ze studiów nad kształtowaniem obrazu Niemca w Polsce w latach 1795—1939*, Wrocław 1992, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, ss. 762, ind. nazwisk, indeks przywar i zalet Niemców w oczach Polaków, streszcz. w jęz. ang. i niem.

Ta bardzo obszerna monografia (55 ark. wyd.) oparta została w głównej mierze na publicystyce prasowej, pismach politycznych i korespondencji osób znaczących w historii politycznej i kulturze naszego narodu. Autor obficie korzysta z takich interesujących źródeł jak karykatura i tekst satyryczny. W konkluzji swych interesujących rozważań napisał: „Przez niespełna półtora wieku, które było przedmiotem rozważań tego studium, w polskich wyobrażeniach o Niemcach, obrazach i stereotypach zawsze spotykano tezy o przywarach i zaletach tego narodu, z przewagą przywar. O ile zalety wiązano zawsze z cywilizacją, kulturą, organizacją życia codziennego, o tyle te drugie z polityką”.

(D.J.)

Andrzej Essen, *Polska a Mała Ententa 1920—1934*, Warszawa–Kraków 1992, Wydawnictwo Naukowe PWN, ss. 335, bibliogr., indeks nazwisk, stresz. w jęz. polskim i niemieckim.

Naukowa monografia traktująca o polityce Polski wobec Czechosłowacji, Jugosławii i Rumunii połączonych sojuszem w ramach tzw. Małej Ententy. Otwiera ją, ukształtowanie się tego organizmu politycznego, zamyka zaś zwrot w polskiej polityce zagranicznej w 1934 r. Praca oparta jest — obok bogatej literatury przedmiotu, polsko- i obcojęzycznej — na studiach archiwalnych przeprowadzonych w archiwach polskich, czeskich i francuskich. W czterech rozdziałach książki autor przeanalizował działania dyplomacji polskiej wobec Małej Ententy, podejmując próbę określenia roli, jaką w polityce Warszawy wyznaczano państwu naddunajskiemu. Zagadnienia gospodarcze oraz współpracy wojskowej znalazły swe miejsce w pracy, jeżeli stwierdzono ich wpływ na kwestie polityczne. Część pierwsza publikacji porusza kwestię stosunku Polski do powstającej Małej Ententy i obejmuje wydarzenia lat 1920—1921; cezurę końcową drugiej stanowią układy lokarneńskie. Pomieszczono w niej natomiast problemy dwustronnego współdziałania na arenie międzynarodowej. Rozdział trzeci obejmuje okres polokarneński; ostatni zaś doprowadza wykład do 1934 r., w którym to — jak podkreśla autor — doszły do głosu nowe tendencje w polskiej polityce zagranicznej.

(R.K.)

*Noty przygotowali: Dariusz Jarosz (D.J.), Robert Kupiecki (R.K.), Czesław Madajczyk (C.M.)

Ralf Gorg Reuth, *Goebbels*, Piper München–Zürich, 1990, ss. 759.

Obszerna biografia ucznia Andreasa Hillgrubera, korespondenta „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, należącego do najmłodszej generacji (niespełna czterdziestolatek). Po wcześniejszej pracy (1987), poświęconej Erwinowi Rommlowi (*General Führera*), jest to kolejne spojrzenie, tym razem wnikliwe psychologicznie (co nie oznacza, że nie dyskusyjne), na jedną z czołowych postaci Trzeciej Rzeszy. Autor wyczerpująco wykorzystał w niej archiwalia zachodnie na temat genialnego propagandysty XX w. będącego równocześnie diaboliczną postacią. Po raz pierwszy uwzględniona została m. in. w badaniach spuścizna po młodym Goebbelsie z lat 1914–1925. Natomiast archiwalia moskiewskie dotyczące Goebbelsa, w tym pełne teksty jego *Dzienników*, stały się dostępne dopiero po napisaniu tej biografii. Autor wykorzystał też bez reszty dość obfitą literaturę swego kraju, jak również anglosaską. Nie rewiduje on dotychczasowego obrazu dyktatora umysłów w Rzeszy, lecz w wielu miejscach koryguje go i uzupełnia. Szczególną wagę przykładą do okresu młodzieńczego Goebbelsa, tu upatrując uwarunkowania jego późniejszych zachowań. Najważniejszym było przezwyciężenie kompleksu mniejszej wartości i chorobliwa ambicja. Goebbels przedstawiał Hitlera jako „narzędzie opatrności”, a głównego wroga upatrywał w „bezdusznym materializmie” i żydostwie. Inspiracją dla jego poczynań było jego obłądne wyobrażenie sobie gigantycznej walki Zachodu przeciwko „żydowskiemu spiskowi żydostwa”. To jedna z ciekawszych biografii ostatnich lat.

(C.M.)

Jan M. Ciechanowski, *Na tropach tragedii. Powstanie Warszawskie 1944*. Wybór dokumentów z komentarzem, Warszawa 1992, Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”.

Praca oprócz wyboru 114 źródeł archiwalnych dotyczących powstania warszawskiego (głównie ze zbiorów Instytutu Sikorskiego, w części publikowanych w wydawnictwie *AK w dokumentach*) zawiera zapisy rozmów autora z bohaterami wydarzeń związanych z genezą i przebiegiem powstania. Swoje relacje na ten temat przekazali mu: gen. Marian Kukiel, płk. Kazimierz Iranek-Osmecki, gen. Tadeusz Bór-Komorowski, płk. Jan Rzepecki i płk. Janusz Bokszczanin. Ciechanowski zamieścił również listy, które na temat AK i powstania pisał do niego płk. J. Bokszczanin. Całość tego wyboru źródeł poprzedza wstępny szkic autora, będący esejem historycznym na temat polskich powstań narodowych sytuującym powstanie warszawskie w szerszej perspektywie historycznej.

(D.J.)

Longin Tomaszewski, *Kronika wileńska 1941—1945. Z dziejów Polskiego Państwa Podziemnego*, Warszawa 1992, Oficyna Wydawnicza Pomost, ss. 306, bibliogr., biogramy, aneksy, 95 ilustr., indeks nazwisk.

Autor był żołnierzem ZWZ — AK na terenie Wilna, już od lipca 1941 r., i m.in. uczestnikiem operacji „Ostra Brama”. Książka stanowi szczegółowy zapis działań AK na Wileńszczyźnie i funkcjonowania struktur Polskiego Państwa Podziemnego w tym regionie. Nie unika podejmowania tematów trudnych i kontrowersyjnych, jak np. stosunki polsko-litewskie w omawianym okresie. Ciekawym uzupełnieniem wywodów Tomaszewskiego jest rodzaj dziennika, prowadzonego od lutego do maja 1945 r., pokazującego życie codzienne ówczesnego Wilna.

(D.J.)

Contact or Isolation. Soviet–Western Relations in the Interwar Period, Ed. John Hiden and Alexander Loit. Stockholm 1991, ss. 442. Acta Universitatis Stockholmiensis- Studia Baltica Stockholmiensia.

Są to materiały (22 referaty) z międzynarodowego sympozjum zorganizowanego przez Centrum Studiów Bałtyckich Uniwersytetu Sztokholmskiego w dniach 12-14 października 1989 r., opublikowane w językach angielskim i niemieckim. Centrum zorganizowało wcześniej (11-13 listopada 1986) międzynarodowe sympozjum *The Baltic in the International Relations between the Two World Wars*, którego materiały wydano w 1988 r. Rozważano cztery zagadnienia. Pierwszym było zerwanie i wznowienie stosunków politycznych, przy czym uwzględniano też pozycję Polski. Druga kwestia to rozwój i upadek wymiany ekonomicznej ze szczególnym uwzględnieniem Skandynawii. Kolejne zagadnienie dotyczyło konfliktów i współpracy w międzynarodowym ruchu robotniczym, znów ze szczególnym uwzględnieniem Skandynawii. Na koniec rozważano kwestię, czy niepodległe kraje bałtyckie stanowiły we współpracy Zachodu z ZSRR pomost czy raczej barierę. Uwzględniano okres, dość dobrze już zbadany, lat 1917-1941. Publikacja ważna, gdyż ukazuje mało znany dotąd wpływ Skandynawii na relacje między wschodnią i zachodnią Europą.

(C.M.)

Marek Bankowicz, *Demokraci i dyktatorzy. Przywódcy polityczni współczesnego świata*, Kraków 1993, Krakowski Instytut Wydawniczy, ss. 412.

Popularnonaukowe opracowanie, zawierające szkice biograficzne poświęcone 21 przywódcom politycznym współczesnego świata, których szczyt aktywności publicznej przypadł na lata następujące po II wojnie światowej. Zgodnie z zamysłem autorskim wszystkie opisane postacie demokratów i dyktatorów łączy pozostawanie u steru władzy przez długi czas, tworzenie rzeczywistości politycznej swych krajów oraz oryginalność stylu uprawiania polityki i wyrazistość ideowa. Biografie owych polityków z pierwszych stron gazet ukazano na tle politycznych dziejów ich własnych państw. Odnajdziemy w pracy Bankowicza sylwetki Konrada Adenauera, Giulio Andreottiego, Fidela Castro, Ruhollaha Chomeiniego, Czang Kai-szeka, Charlesa de Gaulle'a, Francisco Franco, Michaiła Gorbaczowa, Saddama Husajna, Muamara Kadafiego, Kim Ir Sena, Lee Kuan Yew'a, Mao Tse-tunga, Manuela Noriegi, Olofa Palmego, Juana Perona, Augusto Pinocheta, Ronalda Reagana, Antonio Salazara, Margaret Thatcher oraz Josipa Broza-Tity. W obliczu poważnego niedostatku publikacji z dziedziny najnowszej historii powszechnej — jakim cechuje się polska historiografia — omawianą książkę należy przyjąć życzliwie. Choć zawiera ona niekiedy uproszczone sądy i braki bibliograficzne (zrozumiałe jednak przy tak szerokim zakresie geograficzno-tematycznym), to jednak dostarcza sporo interesująco podanych informacji wypełniających dotkliwą lukę na rodzimym rynku księgarskim. Cechuje ją ponadto lekkość stylu, co sprawia, iż jest lekturą przyjemną, tak dla profesjonalnego badacza przeszłości, jak i dla osoby zainteresowanej historią. Inicjatywa autorska ze wszech miar godna pochwalenia oraz sugestii opracowania drugiego tomu książki mieszczącego biografie postaci nie mniej znaczących w dziejach ostatniego półwiecza, (dla których nie znalazło się miejsce we wzmiankowanej publikacji).

(R.K.)

Zbigniew M. Klepacki, *Rada Europy 1949—1991*, Białystok 1991, Dom Wydawniczy Totus, ss. 72, aneksy, bibliogr.

Przyjęty przez polską dyplomację po 1989 r. kurs na zjednoczenie z instytucjami gospodarczymi i politycznymi Europy Zachodniej zaowocował m.in. pojawieniem się na naszym rynku księgarskim publikacji omawiających dzieje ponadnarodowych organizmów Starego Kontynentu. Należy do nich także omawiana, pierwsza w języku polskim, niewielka objętościowo monografia Rady Europy — jedynej ogólnoeuropejskiej organizacji międzynarodowej o kompetencjach uniwersalnych, od ponad 40 lat działającej na rzecz rozwoju integracji europejskiej, praw człowieka i demokracji. Książka składa się z dwóch wyodrębnionych części uporządkowanych w kilku rozdziałach tematycznych. Pierwsza dotyczy genezy, struktury oraz celów i zasad działalności organizacji. Druga natomiast omawia kolejno obszary działania Rady, w tym kwestie polityki, pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, współpracy gospodarczej państw członkowskich, ochrony podstawowych praw i wolności człowieka, ochrony środowiska i szeroko pojętej problematyki społecznej (kultura, środki masowego przekazu, zdrowie, sport itp.). Uwagę zwracają także aneksy zawierające obok innych informacji ujęty chronologicznie spis konwencji i porozumień wypracowanych oraz zawartych pod egidą Rady Europy.

(R.K.)

Krzysztof Kubiak, *Wojna Sześciodniowa*, Warszawa 1992, Wydawnictwo Altair, ss. 50, fotografie.

Jest to popularna publikacja otwierająca nową serię wydawniczą „Największe bitwy XX wieku”, poświęconą dziejom głównych konfliktów militarno-politycznych ostatnich dziesięcioleci. Dotyczy wydarzeń tzw. Wojny Sześciodniowej stanowiącej nie tylko istotny wycinek stosunków arabsko-żydowskich, lecz także będącej zjawiskiem o poważnych reperkusjach międzynarodowych. Zawiera chronologiczny opis działań wojennych poprzedzonych krótkim wykładem genezy antagonizmów Izraela i jego arabskich sąsiadów. Praca bogato ilustrowana fotografiami i barwnymi rysunkami sprzętu bojowego obu walczących stron, zawiera charakterystykę potencjału bojowego uczestników walk, prezentowanej przez nich taktyki działań wojskowych oraz ich planów strategicznych. Opisuje poszczególne etapy wojny, koncentrując się na jej kluczowych epizodach. Śledzenie zmieniającej się sytuacji na frontach wojny ułatwiają czytelnikom zamieszczone w pracy reprodukcje map regionu objętego konfliktem. Pomimo skromnej objętości (może zbyt skromnej) i popularnej formy o przekazie zbliżonym fragmentami do encyklopedycznego jest to praca interesująca — jedna z pierwszych w języku polskim, opisująca te wydarzenia bez emocji politycznej. Jej poważnym brakiem jest natomiast niezamieszczenie choćby krótkiego zestawu literatury przedmiotu.

(R.K.)

Jerzy Szacki, *Dylematy historiografii idei oraz inne szkice i studia*. Warszawa 1991, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 487.

Książka obejmuje dwadzieścia pięć tekstów autora z ostatnich dwudziestu lat. Na ogół dotyczą one pogranicza socjologii i historii, część rozważań jest zbyt specjalistyczna dla historyka. Kilka tekstów jest ważnych metodologicznie (historiografia idei, tradycja i oryginalność w humanistyce,

obiektywizm i subiektywizm, tradycja, świadomość historyczna, historyzm, koncepcja narodu, inteligencja). Autor, znakomity erudyta, weryfikuje różne stanowiska w wymiarze wiedzy światowej (tylko trzykrotnie w wymiarze polskim) i wielu stuleci. Historyka czasów najnowszych zafra-puje problematyka ideologii, a w tej rozważania o twórcach i odbiorcach ideologii, oraz spojrzenie na rolę intelektualistów we współczesnym świecie. Szacki szuka odpowiedzi na pytania: jak lokują się intelektualiści pomiędzy kulturą i polityką? Czy można mówić o polskiej „zdradzie klerków”? Wyjaśnienie, jakie daje w odpowiedzi na drugie z pytań, dotyczące PRL, nie ogranicza się do upatrywania przyczyn postawy i zachowań polskich klerków tylko w skazie charakteru („hańba domowa”), w dylemacie komunizm czy Ciemnogród oraz motywacjach politycznych. Jako humanista rozważa rolę motywu „końca świata”, wpływ zawiedzionej miłości do Zachodu, rolę Postępu ze Wschodu i fikcji „klasy robotniczej”, tęsknotę do bycia razem z realizującymi przemiany. Historyka PRL-u zainteresuje też wnikliwa i wyważona analiza „humanizmu socjalistycznego” Jana Strzeleckiego. Dawne teksty na ogół nie zestarzały się, zachowały swą wartość, a te ostatnie prowokują do refleksji tych, którym bliskie są problemy humanistyki.

(C.M.)